

دانشگاه ساری

دانشکده الهیات و حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق جزا و جرم شناسی

گروه علمی حقوق

عنوان پایان نامه

بررسی تطبیقی جرایم افترا و نشر اکاذیب در فقه جزایی و حقوق موضوعه

استاد راهنما

دکتر ناصر قاسمی

استاد مشاور

دکتر فاطمه سوهانیان

نگارش

سمیرا سعیدی

زمستان 1390

می ستاییم باری سبمانه و تعال را ستودن مومدی که

در تومید او هر چه جز یکی حق است نابود شود و به

تلاشی گراید و به بزرگی یاد می کنیم او را یاد کردن

کسی که تصریح کند که هر چه جز فدای است باطل

است و سپاسگذاری می کنیم بر آنکه اسمان را سقفی و

پناهی سافت و زمین را فراشی گردانید تا درطلب فضل

او انتشار پذیرندو در ضراعت حاجات بدان انتعاش

گیرندو درو د می فرستیم بر پیامبر او ممد مصطفی)

ص) که موض وی تشنگان لطف الهی را مشرعی مورد

است

و نیز در این راستا از اساتید بزرگوار جناب آقای دکتر

ناصر قاسمی و سرکار خانم فاطمه سوهانیان تشکر و

قدردانی می نمایم که در تدوین این پایان نامه مرا یاری

فرمودند.

	فهرست مطالب	عنوان
--	--------------------	--------------

1		چکیده.....
2		مقدمه .....
4		1. انگیزه تحقیق.....
4		2. اهداف تحقیق .....
4		3. سوالات تحقیق .....
5		4. روش تحقیق .....
5		5. فرضیات تحقیق .....
6		6. پیشینه تحقیق.....
6		7. ساختار تحقیق .....
7		فصل اول : تعاریف و پیشینه افترا و نشر اکاذیب .....
8		1-1- تعاریف .....
8		1-1-1- تعریف افترا .....
8		1-1-1-1- تعریف لغوی .....
8		1-1-1-2- تعریف اصطلاحی .....
8		1-1-1-2-1- تعریف قانونی .....
11		1-1-1-2-2- تعریف فقهی .....

- 33 ..... 1-2-1-1-2 فعل مثبت مادی
- 35 ..... 2-2-1-1-2 طریقه انتساب
- 36 ..... 3-2-1-1-2 جرم بودن عمل انتسابی در زمان انتساب
- 37 ..... 4-2-1-1-2 ناتوانی مفتتری از اثبات جرم اسنادی
- 39 ..... 3-1-1-2 رکن معنوی
- 40 ..... 1-3-1-1-2 سوءنیت عام
- 41 ..... 2-3-1-1-2 سوءنیت خاص
- 43 ..... 2-1-2 افترای به فعل
- 43 ..... 1-2-1-2 ارکان تشکیل دهنده
- 43 ..... 1-1-2-1-2 رکن قانونی
- 44 ..... 1-1-1-2-1-2 رفتار فیزیکی
- 46 ..... 2-2-1-2 شرایط و اوضاع و احوال افترای به فعل
- 46 ..... 1-2-2-1-2 نتیجه حاصله
- 47 ..... 2-1-2-1-2 رکن معنوی
- 47 ..... 1-2-1-2-1-2 سوءنیت عام
- 47 ..... 2-2-1-2-1-2 سوءنیت خاص
- 48 ..... 3-2-1-2 مرور زمان در جرم افترا

- 48 ..... 2-2- بررسی جرم نشر اکاذیب
- 50 ..... 1-2-2- رکن مادی جرم نشر اکاذیب
- 50 ..... 1-1-2-2- رفتار مرتکب
- 50 ..... 2-1-2-2- کذب بودن محتوای اظهار
- 53 ..... 3-1-2-2- فعل مثبت مادی
- 53 ..... 4-1-2-2- طریقه انتساب
- 55 ..... 5-1-2-2- طرق ارتکاب جرم نشر اکاذیب
- 56 ..... 6-1-2-2- انتساب صریح
- 58 ..... 2-2-2- رکن قانونی جرم نشر اکاذیب
- 59 ..... 1-2-2-2- جرم بودن عمل انتسابی در زمان انتساب
- 60 ..... 3-2-2- رکن معنوی جرم نشر اکاذیب
- 60 ..... 1-3-2-2- سوءنیت عام
- 62 ..... 4-2-2- عواقب کیفری جرم نشر اکاذیب
- 63 ..... 5-2-2- کمیت در جرم نشر اکاذیب
- 64 ..... 6-2-2- مقایسه افترا و نشر اکاذیب
- 65 ..... 3-2- ارکان تشکیل دهنده قذف
- 65 ..... 1-3-2- رکن قانونی

- 70..... 2-3-2- رکن مادی
- 71..... فصل سوم: افترا و نشر اکاذیب در فقه جزایی
- 72..... 1-3- افترا و نشر اکاذیب در فقه جزایی
- 72..... 1-1-3- افترا در روایات و احادیث
- 73..... 2-1-3- قذف
- 73..... 1-2-1-3- مفهوم لغوی قذف
- 74 ..... 2-2-1-3- معنای اصطلاحی قذف
- 74 ..... 3-2-1-3- آیات و روایات وارده در مورد قذف
- 79 ..... 4-2-1-3- ارکان تشکیل دهنده قذف
- 79 ..... 1-4-2-1-3- عمل قاذف
- 81..... 2-4-2-1-3- الفاظ استعمال شده
- 83 ..... 5-2-1-3- شروط قاذف
- 85..... 6-2-1-3- شروط مقذوف
- 88 ..... 7-2-1-3- شروط مقذوف فیه (مکانی که حد باید در آن اجرا گردد)
- 88 ..... 8-2-1-3- ارکان معنوی قذف
- 88 ..... 1-8-2-1-3- علم قاذف به معنای لفظ
- 89 ..... 2-8-2-1-3- قصد مرتکب در انتساب

- 90 ..... 9-2-1-3- وراثت حد قذف به وراثت
- 94..... 10-2-1--3- مستطات حد قذف
- 95 ..... 11-2-1-3- کذب و تهمت از دیگر مصادیق نشر اکاذیب
- 97 ..... نتیجه گیری و پیشنهاد
- 99 ..... فهرست منابع
- 107..... چکیده انگلیسی

چکیده

جرایمی که تهدید، علیه تمامیت معنوی اشخاص می باشند در قانون مجازات اسلامی تحت عناوین افترا، نشر اکاذیب، قذف، تهمت و...مورد بررسی قرار گرفته‌اند. جرم افترا موضوع ماده 697 قانون مجازات اسلامی مقید به وسیله است اما نوع وسیله از اهمیت برخوردار نمی باشد. لذا با کاریکاتور یا نقاشی و...هم می توان نسبت دهنده بود. اما لازم است موضوع انتسابی مطابق قانون جرم باشد و نسبت دهنده، صراحت در انتساب داشته باشد و انتشار امر یکی دیگر از شرایط تحقق بزه است پس لازم است، عده ای که عنوان مجمع بر آنها صدق کند از موضوع مطلع باشند. همچنین برای مفتری محسوب شدن نیاز به سوءنیت خاص نیست و در صورت جمع شرایط فوق و عدم اثبات جرم استنادی از سوی نسبت دهنده، شخص مفتری محسوب می شود. اما در ماده 698 ق.م.ا که جرم نشر اکاذیب تعریف شده انتساب عمل مجرمانه لازم نیست بلکه کذب بودن محتوای اظهار به شرطی که قابلیت اضرار به غیر داشته باشد یکی از شرایط تحقق بزه است این جرم از جرایم مطلق است و نیازی به وقوع نتیجه نیست اما برخلاف افترا سوءنیت خاص یعنی قصد اضرار به غیر لازم است. بطور کلی در افترا بار دلیل در صحت اسناد به عهده متهم است. اما در نشر اکاذیب بار دلیل در اثبات دروغ بودن اسناد، به عهده مقام تعقیب و شاکی است. از مصادیق این جرایم در فقه قذف و کذب است که مهمترین قسمت آن در آیه 19 از سوره مبارکه نور در مورد قذف و تهمت زنا به زنان پاکدامن است. که با توجه به حساسیت این موضوع در جامعه اسلامی و اهمیت عفت زنان تفاسیر متعددی در این زمینه وجود دارد. آیات دیگری از قران کریم از جمله آیه شریفه 105 از سوره نحل و 18 از سوره هود و...به بررسی این جرایم در شرع مقدس پرداخته و برای مرتکبین مجازات مقرر شده است.

مقدمه

موضوع تحقیق حاضر، بررسی تطبیقی افترا و نشر اکاذیب در فقه جزایی و حقوق موضوعه است. از نظر تاریخی حمایت از آزادی معنوی افراد مانند آزادی تن از گذشته مورد توجه ادیان الهی و قوانین موضوعه بشری قرار گرفته و هرگونه تعرض به حیثیت و شرافت اشخاص تحت عناوین مجرمانه افترا و قذف و توهین و فحاشی به اشخاص قابل تعقیب کیفری و مستحق عقوبت اخروی یا مجازات شناخته شده است.

به عبارت دیگر؛ افترا و نشر اکاذیب از جمله جرائم و گناهانی هستند که از قدیم الایام مورد تنفر و انزجار بشر واقع شده‌اند چه در قوانین الهی و چه در قوانین موضوعه به عنوان جرم و گناهان کبیره برای آن مجازات دنیوی یا عقوبت اخروی معین کرده‌اند.

چنانکه در مجمع القوانين حمورابی و همچنین قوانین یونان و روم قدیم برای مرتکبان این جرایم مجازات شدیدی وجود داشته به طوری که گاهی اوقات تا سر حد مرگ بالا رفته است. حتی در قوانین زرتشت که بر سه پایه گفتار، کردار نیک، پندار نیک استوار بوده است و نیز در ایران باستان و دوره ساسانیان دروغ‌گویی و سخن‌چینی و دشنام از اعمال مذموم و ناپسند بوده است.

همچنین مطابق تعالیم مقدس اسلامی بداندیشی بی دلیل و فحاشی و افترا و فاش کردن عیب و قبایح دیگران و همچنین سخن چینی و نمایی از جمله معاصی بزرگ مخالف اخلاق و دین و ایمان فرد مسلمان معرفی شده است.

افترا واژه‌ای است قرآنی که در معارف گوناگون اسلامی، سخت نکوهیده شده و از بزرگترین و زشت‌ترین گناهان به شمار رفته است. این صفت از ویژگی‌های بارز مشرکان و کافران و تکذیب کنندگان خدا و رسالت پیامبر(ص) محسوب شده است، لذا قرآن کریم آیات شریفه متعددی¹ را برای ارائه معنی روشن و محسوس از افترا در حوزه‌ی عمل و عقیده بیان داشته و آشکارترین مصادیق آن را شرک، بت پرستی و پیروی از سنتهای جاهلی می‌داند.

در ماده‌ی 697 قانون مجازات اسلامی در تعریف جرم افترا چنین آمده است: ((هر کس به وسیله‌ی اوراق چاپی یا خطی، یا به وسیله درج در روزنامه و جراید یا نطق در مجامع، یا به هر وسیله‌ی دیگر به کسی امری را صریحاً نسبت دهد یا آنها را منتشر نماید که مطابق قانون آن امر جرم محسوب شود و نتواند صحت آن را اثبات نماید جز در مواردی که موجب حد است به یک ماه تا یک سال حبس و تا 74 ضربه شلاق یا یکی از آنها حسب مورد محکوم خواهد شد.))

نشر نیز در لغت به معنای پراکندگی، گستردگی و انتشار آمده است و اکاذیب جمع کذب و کذب در لغت به معنی دروغ گفتن، خبر برخلاف عقیده خود، خواه مطابق واقع باشد یا نباشد، خبر

1- آیات شریفه 105 سوره مبارکه نحل، 18 سوره مبارکه هود و آیات شریفه 7 و 53 سوره مبارکه اعراف .

دادن از چیزی برخلاف آنچه هست با علم به آن، ضد صدق و ... است. بنابراین نشر اکاذیب نیز به معنی پخش و انتشار هر نوع سخن خلاف واقع و حقیقت خواهد بود.

مبنای شرعی جرم نشر اکاذیب از آیات شریفه ((19)) سوره مبارکه نور و ((12)) سوره مبارکه حجرات گرفته شده است. به گونه‌ای که آیه ((19)) سوره نور می‌فرماید: ((إِنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ)) (آنان که دوست می‌دارند که در میان اهل ایمان کار منکری اشاعه و شهرت یا بد برای آنها در دنیا و آخرت عذابی دردناک خواهد بود.) و آیه ((12)) سوره حجرات می‌فرماید ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ أَثْمٌ وَلَا تَحْسَبُوا وَيَلَايَعْتَبُ بَعْضُكُم بَعْضًا و ...)) (ای اهل ایمان از بسیاری پندارها در حق یکدیگر اجتناب کنید که برخی ظن و پندارها معصیت است.)

این جرم در ماده 698 (قانون تعزیرات) به شرح زیر مورد پیش بینی قانونگذار قرار گرفته است: ((هر کس به قصد اضرار به غیر یا تشویش اذهان عمومی یا مقامات رسمی به وسیله نامه یا شکوائیه یا مراسلات یا عرایض یا گزارش یا توزیع هرگونه اوراق چاپی یا خطی یا امضا یا بدون امضا اکاذیبی را اظهار نماید یا با همان مقاصد اعمال را برخلاف حقیقت رأساً یا به عنوان نقل قول به شخص حقیقی یا حقوقی یا مقامات رسمی تصریحاً یا تلویحاً نسبت دهد، اعم از این که از طریق مزبور به نحوی از انحاء ضرر مادی یا معنوی به غیر وارد شود یا نه علاوه بر اعاده حیثیت در صورت امکان باید به حبس از دو ماه تا دو سال و یا شلاق تا 74 ضربه محکوم شود))

لذا شایسته است که از انگیزه، اهداف، سؤالات، فرضیات و همچنین نوع روش تحقیق نوشتار، در پیشینه آن مطالبی برای روشن شدن اذهان خوانندگان گرامی ذکر و قید گردد. باشد که مورد استفاده آن عزیزان قرار گیرد.

1. انگیزه تحقیق

به صورت تطبیقی جرم افترا و نشر اکاذیب را در فقه جزایی و حقوق موضوعه بررسی کرده و جایگاه هر یک به طور دقیق و به تفصیل بیان خواهد شد.

2. اهداف تحقیق

الف) بیان ضرورت تفکیک این دو جرم از حیث قانونی و فقهی

ب) انجام بررسی نوین در رهگذر جرایم مورد بحث

3. سوالات تحقیق

الف) بزه های افترا و نشر اکاذیب در قلمرو کدامیک از جرائم قرار دارند؟

ب) مهمترین جهات افتراق بزه های افترا و نشر اکاذیب در حقوق موضوعه و فقه جزایی چیست؟

ج) مهمترین جهات اشتراک بزه های افترا و نشر اکاذیب در حقوق موضوعه و فقه جزایی چیست؟

4. روش تحقیق

در این تحقیق از روش اسنادی و فیش برداری استفاده شده و در توصیف مطلب، سعی وافی صورت گرفته و در نهایت تجزیه و تحلیل شده است.

5. فرضیات تحقیق

الف) این جرائم در قلمرو جرائم علیه تمامیت معنوی اشخاص قرار گرفته و مورد بررسی قرار می گیرند.

ب) این عناوین در فقه دایره شمول وسیع تری دارند و شامل هر عمل حرامی می شوند اما در حقوق شامل اعمالی می شوند که در قانون به عنوان جرم شناخته شده اند.

ج) این عناوین مفهوماً شبیه بوده لذا هم در فقه و هم در حقوق برای مرتکب آنها مجازات یش بینی شده است.

6. پیشینه تحقیق

با توجه به اینکه در سال 81 پایان نامه‌ای تحت عنوان وجوه اشتراک و افتراق افترا و نشر اکاذیب تدوین شده است که به موضوع این پایان نامه نزدیک است اما کتابی که به طور خاص با عنوان این پایان نامه به این موضوع اختصاص داشته باشد تدوین نشده است.

7. ساختار تحقیق

مطالب این پایان نامه در سه فصل گنجانده شده است ابتدا در فصل اول آن به بررسی تعاریف و پیشینه جرایم افترا و نشر اکاذیب می پردازیم در فصل دوم این جرایم را در حقوق موضوعه بررسی کرده و در فصل سوم نیز در فقه جزایی بررسی نموده‌ایم.

فصل اول

تعاریف و پیشینه

جرایم افترا و نشر اکاذیب

1-1-تعریف

1-1-1-تعریف افترا

منظور از واژه افترا مفهوم عام آن یعنی نسبت دادن جرم به دیگری است

1-1-1-1-تعریف لغوی افترا

افترا واژه‌ای عربی است به معنی تهمت زدن و به دروغ نسبت خیانت به کسی دادن¹ یا نسبت عمل بد به کسی دادن است.²

1-1-1-2-تعریف اصطلاحی

تعریف اصطلاحی افترا از تعریف لغوی آن چندان متمایز نیست، به این معنا که ممکن است گفتار و رفتار توهین آمیز کسی نسبت به دیگری به گونه‌ای باشد که به جای آن که صرفاً موجب تخفیف شخصیت و تحقیر او شود ارتکاب عمل مجرمانه‌ای را صراحتاً به وی نسبت دهد³ به این شرط که درستی فعل مجرمانه نسبت داده شده در نزد محاکم و مراجع قضایی قابل اثبات نباشد.⁴

1-1-2-1-1-تعریف قانونی

در ماده‌ی 697 قانون مجازات اسلامی در تعریف جرم افترا چنین آمده است: «هر کس به وسیله‌ی

---

1. حسن عمید، فرهنگ فارسی عمید، چاپ بیست و یکم، انتشارات ابن سینا، 1361، ص/159- علی اکبر دهخدا، لغت نامه، جلد دوم، چاپ دوم،

انتشارات دانشگاه تهران، سال 1377، ص/3027

2. محمد معین، فرهنگ فارسی، جلد اول، چاپ هشتم، انتشارات امیر کبیر، 1371، ص/312

3. حسین میر محمد صادقی، جرایم علیه اشخاص، چاپ اول، تهران، نشر میزان، 1386، ص/452

4. محمد صالح ولیدی، حقوق جزای اختصاصی، جلد دوم، چاپ دوم، تهران، انتشارات امیر کبیر، 1373، ص/261

اوراق چاپی یا خطی، یا به وسیله درج در روزنامه و جراید یا نطق در مجامع، یا به هر وسیله دیگری به کسی امری را صریحاً نسبت دهد، یا آنها را منتشر نماید که مطابق قانون آن امر، جرم محسوب شود و نتواند صحت آن را اثبات نماید، جز در مواردی که موجب حد است به یک ماه تا یک سال حبس و تا 74 ضربه شلاق یا یکی از آنها حسب مورد محکوم خواهد شد.» با توجه به این ماده برای محکوم شدن کسی به جرم افترا وسیله اسناد از اهمیت برخوردار نمی‌باشد. مطابق ماده 269 «قانون مجازات عمومی سابق» الف- اگر کسی به قصد متهم نمودن غیرآلات و ادوات جرم و اشیاء حاصله از آن و یا اشیایی را که یافت شدن آن در تصرف یک نفر موجب اتهام او می‌گردد بدون اطلاع آن شخص در منزل یا دکان و یا مغازه و یا جیب و یا اشیایی که متعلق به او است بگذارد یا مخفی کند و در اثر این عمل شخص مزبور تعقیب گردد، پس از ثبوت براءت آن شخص مرتکب به طریق ذیل مجازات خواهد شد: 1- در صورتی که قصد او از آن عمل متهم ساختن غیر به ارتکاب جنحه بوده به حبس تأدیبی از یک ماه الی شش ماه. 2- در صورتی که قصد او از آن عمل متهم ساختن غیر به ارتکاب جنایتی بوده به حبس تأدیبی از شش ماه تا دو سال. ب- هر کس به قصد اضرار به غیر یا تشویش اذهان عمومی یا مقامات رسمی به وسیله مراسلات یا عرایض یا راپورتها یا نشر یا توزیع هرگونه اوراق چاپی یا خطی یا امضاء یا بدون امضاء اکاذیبی را اظهار نماید یا اعمالی را بر خلاف حقیقت رأساً یا به عنوان نقل قول به شخص یا اشخاص یا مقامات رسمی تصریحاً یا تلویحاً نسبت دهد اعم از اینکه از طریق مزبور به نحوی از انحاء ضرر مادی یا معنوی به غیر وارد شود یا نه به حبس تأدیبی از یک ماه تا دو سال محکوم خواهد شد و اگر راپورت از شخص رسمی در حدود صلاحیت او مبنی بر یکی از جهات مذکوره در بند الف باشد مجازات او دو برابر مجرمین عادی خواهد بود. وسیله اسناد محدود به اوراق چاپی یا خطی انتشار، اعلان یا اوراق مزبور و نطق در مجامع شده بود به همین دلیل نویسندگان حقوقی شمول ماده را نسبت به

کسانی که از طریق رادیو و تلویزیون و سینما ارتکاب جرمی را به دیگری نسبت می‌دادند خلاف اصل تفسیر نصوص جزایی به نفع متهم می‌دانستند مسلماً این وضعیت رضایت بخش نبود زیرا استفاده از این گونه وسایل به دلیل برد بیشتری که دارند قطعاً موجب هتک حیثیت بیشتر قربانی جرم می‌شود و قابل سرزنش‌تر است این اشکال با آوردن عبارت یا به هر وسیله‌ای مثل چاپ نقاشی یا کاریکاتور استفاده از رایانه و اینترنت و ارسال پیام کوتاه از طریق تلفن همراه می‌تواند موجب تحقق جرم افترا شود. همان طور که اداره حقوقی قوه قضائیه طی یک نظریه مشورتی اعلام کرده است «اگر به وسیله اینترنت یا مشابه آن هم جرمی به کسی نسبت داده شود و نسبت دهنده نتواند صحت آن انتساب و اسناد را ثابت نماید مورد مشمول ماده 697 قانون مجازات اسلامی خواهد بود»¹. نکته دیگری که در همین مورد باید به آن توجه کرد این است که علیرغم به کاربردن واژه‌های جمع «اوراق» و «مجامع» در ماده، متعدد بودن اوراق منتشره یا مجامعی که مرتکب در آنها نطق کرده است شرط لازم برای تحقق جرم نمی‌باشد بلکه همان طور که دادگاه عالی انتظامی قضات در یکی از آرای خود اظهار داشته است، یک ورقه هم می‌تواند وسیله جرم باشد² منظور قانونگذار نوع وسایل مورد نظر بوده است نه تعداد. به همین دلیل حتی یک سخنرانی در یک مجمع نیز کفایت می‌کند. البته در حالت اخیر تعداد حاضران باید به حدی برسد که عرفاً اطلاق حکم مجمع به آنها ممکن باشد. بنابراین اظهارات شفاهی کسی که در یک مهمانی با فرد کنار دستی خود صحبت می‌کند یا اظهارات یک معلم در کلاس درس، یک روحانی در مسجد یک سخنران

---

1. نظریه مشورتی شماره 7/8524، مورخ 1382/11/7، اداره حقوقی قوه قضائیه، به نقل از حسین میر محمد صادقی، حقوق کیفری اختصاصی،

جرایم علیه اشخاص، تهران، نشر میزان، 1386، ص 454

2. رأی شماره 2622 مورخ 1318/10/10 دادگاه عالی انتظامی قضات، به نقل از منبع پیشین، ص 454